

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: Humanitaar- ja sotsiaالainete õpetamine põhikoolis

Kadri Avamere
PÕHIKOOLOIDE SOTSIAALPEDAGOOGIDE KOGEMUSTE KIRJELDUSED
SEKKUMISTEST ANDEKATE ÕPILASTE SOTSIAALSETE JA EMOTSIONAALSETE
PROBLEEMIDE ILMNEMISEL
bakalaureusetöö

Juhendajad: lektor Viire Sepp
lektor Liina Lepp

Tartu 2019

Resümee

Põhikoolide sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused sekkumistest andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel

Andekuse teema on aktuaalne terves maailmas ning saanud kajastust ka Eestis. Andekatel õpilastel võivad ilmneda sotsiaalsed ja emotsionaalsed probleemid, mis vajavad sekkumist. Bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused sekkumistest andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel. Andmeid koguti poolstruktureeritud intervjuudega neljalt sotsiaalpedagoogilt. Andmete analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi. Analüüsi tulemustest selgus, et sotsiaalpedagoogidel on kogemusi andekate õpilaste probleemidega teistega suhtlemisel, käitumisprobleemidega õppetöös ning emotsionaalsete ja vaimsete probleemidega. Sekkumisviisidest toodi välja individuaalsed sekkumisviisid, koostöö teiste tugispetsialistidega ning koostöö klassijuhatajatega ja lapsevanematega. Arutelust võib välja tuua, et sotsiaalpedagoogidel on kogemusi andekate õpilaste probleemidega ning nende puhul on rakendatud ka erinevaid sekkumisviise, kuid andekuse teema on sotsiaalpedagoogide jaoks siiski veel üsna võõras.

Võtmesõnad: andekus, sotsiaalsed ja emotsionaalsed probleemid, sotsiaalpedagoog, sekkumisviisid

Abstract

Basic schools' social pedagogues descriptions in regards to experiences with gifted students' social and emotional issues

Giftedness is an important topic all over the world and has been discussed in Estonia as well. Gifted students may manifest social and emotional issues that need intervention. The aim of this Bachelor's thesis is to find out the descriptions of social pedagogues' experiences in interventions in the event of social and emotional problems of gifted students. A semi-structured interview plan was used to collect data from four social pedagogues. A qualitative approach was used in the form of inductive content analysis. The results of the data analysis showed that social pedagogues have experiences with gifted students' issues in communicating with others, behavioral issues in school work, emotional and mental issues. As for intervening, social pedagogues have experiences with individual methods, cooperation with other specialists, class teachers and parents. The discussion revealed that social pedagogues have some experiences with gifted students and they have also tried different methods for intervention in these issues, but overall the topic of giftedness is still quite unfamiliar to them.

Keywords: giftedness, social and emotional issues, social pedagogue, interventions

Sisukord

1. Sissejuhatus	5
1.2 Andekate määratlemine ning andekuse mõiste seletusi	6
1.3 Andekate sotsiaalsed ning emotsionaalsed eripärad	8
1.3.1 Asünkroonsus	10
1.3.2 Perfektsionism	11
1.3.3 Depressioon ning ärevus	12
1.3.4 Sotsiaalsed suhted	12
1.4 Andekate õpilaste toetamine	15
1.4.1 Sotsiaalpedagoog andekate õpilaste toetajana.....	16
2. Metoodika.....	18
2.1 Valim	18
2.2 Andmete kogumine	18
2.3 Andmete analüüs	19
3. Tulemused	20
3.1 Sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused seoses andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemidega	21
3.2 Sotsiaalpedagoogide sekkumisviiside kirjeldused andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel.....	25
4. Arutelu.....	30
Tänuõnad	35
Autorsuse kinnitus.....	35
Kasutatud kirjandus.....	36
Lisa 1. Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	39

1. Sissejuhatus

Andekus on teema, mis on aktuaalne kogu maailmas ning leidnud kajastust ka Eestis. Probleemid, mis andekatel õpilastel ilmnedavad võivad, vajavad tähelepanu ja sekkumist nii haridusvaldkonna töötajatelt kui ka lapsevanematelt. Paraku on ühiskonnas levinud arusaam, et andekad õpilased saavad hästi hakkama ega vaja sekkumist. Levinud on andekate õpilaste „tubliks lapseks“ sildistamine, mis võib nende mured varju jätta. Lisaks võivad andekad õpilased jääda märkamatuks näiteks käitumisprobleemide tõttu. Kõik andekad õpilased vääriksid märkamist ning vajadusel ka abi (Sepp, 2010).

Andekuse mõiste definitsioon ja kirjeldused andekatest inimestest varieeruvad ajast aega ning ühest kultuurist teise. Ühte konkreetset ning kõige õigemaid andekuse määramise süsteemi ei ole suudetud siiani luua, põhjuseks andekate iseloomujoonte mitmekülsus. Küll aga on kerkinud esile hulk karakteristikuid, mis andekaid iseloomustavad, näiteks sotsiaalse ning emotsionaalse arengu omapärad ning nendest tulenevad probleemid. Andekad vajavad sellistel juhtudel spetsialistide sekkumist, vastasel juhul võivad nende võimed, oskused ja potentsiaal hääbuda (Robinson, 2002).

Saul, Sepp ja Päiviste (2007) tehtud uuringu kohaselt on Eesti üldhariduskoolides andekate õpilastega tegelemisel suuremateks kitsaskohtadeks õpetajate ajapuudus; õpetajate lisatöö mitterahastamine; riikliku õppekava jäikus; puudused nii õppematerjalidest kui ka koolitustest andekuse teemal; ühtse süsteemi ja seaduste puudumine töös andekatega; spetsialistide vähesed teadmised andekate identifitseerimisel ning toetamisel. Viimase kahe punkti olulisust kinnitab ka aastal 2015 avaldatud PISA uuringu Eesti tulemus, kus hariduspoliitiliste soovitude osas õpilaste loodusteaduslike tulemuste parendamiseks on välja toodud nõuanne kujundada ühtne süsteem andekate õpilaste identifitseerimiseks ja nendega tegelemiseks (PISA, 2015).

Katsumused, mis andekatel inimestel nende eripäradest tulenevalt ette võivad tulla, on koos hoolivate lähedaste inimeste ning pädevate spetsialistide sekkumisega ennetatavad, leevendatavad ja ka ületatavad. Sotsiaalpedagoog, osana kooli tugisüsteemist, saab vajalike teadmiste olemasolul ja õigeaegselt rakendatud sekkumise korral olla abiks andekate õpilaste sotsiaalsete ning emotsionaalsete probleemide ilmnemisel. Ühtlasi saab sotsiaalpedagoog olla abiks nende õpilaste märkamisel, kelle andekus võib olla sotsiaalsete või emotsionaalsete probleemide varjus.

Oluline on andeka õpilase arengut toetada nii, et see oleks kasutoov ja väärtuslik eelkõige temale endale, aga ka kogu ühiskonnale üldisemalt. Selle tõttu on vajalik välja selgitada, milliseid abivahendeid, lisamaterjale, juhendeid ning tuge sotsiaalpedagoogid

andekate õpilastega tõhusaks tegelemiseks vajavad. Enne seda on aga oluline koguda informatsiooni sotsiaalpedagoogide seniste kokkupuudete kohta andekate õpilastega üldiselt. Bakalaureusetöö fookus on sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldustel seoses andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemidega ning sellel, milliste sekkumisviisidega antud probleemide ilmnemise korral on sotsiaalpedagoogidel andekatega tegelemisel kogemusi.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused sekkumistest andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel.

Järgnevalt antakse teoreetiline ülevaade andekuse mõiste seletuste ning andekate õpilaste määratlemise osas, sellele järgnevad kirjeldused andekatel lastel ja noortel kõige sagedamini esinevate sotsiaalsete ning emotsionaalsete probleemide kohta, eraldi alapeatükkidena on välja toodud asünkroonsus, perfektsionism, ärevus ja depressioon ning andekate suhted kaaslastega. Viimane osa sissejuhatusest keskendub andekate õpilaste tugisüsteemile, eraldi on kirjeldatud sotsiaalpedagoogi rolli selle osana.

1.2 Andekate määratlemine ning andekuse mõiste seletusi

Andekuse mõistele on läbi aegade proovitud leida ühte universaalset definitsiooni, kuid ükski ei ole leidnud kinnitust. Definitsiooni määramise teeb keeruliseks hulk erinevaid pidevalt muutuses olevaid asjaolusid, mis andekusega kaasnevad. Peljatakse, et konkreetne andekuse mõiste definitsioon loob andekuse märkamise ümber raamistiku, millest väljapoole jäänud võivad olla küll andekad, aga vähesel määral vastata mõiste definitsioonile. Vastandina tekitab probleeme ka mõiste avatum seletus. See võib muuta andekate märkamise keerulisemaks, sest definitsioon on liialt lai ning kindlate piirjoonteta (Renzulli, 2011).

Kuigi ühtse definitsiooni leidmine andekuse mõistele on keeruline ja kohati isegi mittesoovitav, esineb andekatel siiski teatud iseärasusi, mis neid alati teistest esile toob. Renzulli (2011) *the three-ring conception* ehk *kolme ringi kontseptsioon* kujutab mudelit, mille kolm komponenti, olles üksteisega seoses ja kõik võrdselt olulised, on loov- produktiivsete andekate puhul sageli esile kerkivad. Nendeks komponentideks on: keskmisest kõrgemad võimed; pühendumus tööle; loomingulisus.

Renzulli (2005) on liigitanud andekuse kaheks, rõhutades, et mõlemad andekuse tüübid on võrdselt olulised ning sageli ka omavahel seotud. Esiteks *schoolhouse giftedness* ehk *andekus koolipingis*, kuhu võib paigutada õppetöös väga häid tulemusi saavutavad

õpilased. Selle andekuse tüübi puhul kasutatakse määratlemiseks enamasti intelligentsusteste. Teine tüüp on *creative-productive giftedness* ehk *loov-produktiivne andekus*, mis tähendab, et õpilase loomingulisus, mistahes vormis, kutsub esile erilisi tundeid ja reaktsioone nii temas endas kui ka teda ümbritsevates inimestes. Oskus oma loomingulisi võimeid avalikkuse ette tuua on üks oluline kriteerium loov-produktiivse andekuse tüübi määramisel.

Sternberg, Jarvin ja Grigorenko (2010) on andekuse määratlemise lihtsustamiseks loonud viie kriteeriumiga süsteemi. Järgmisena kirjeldatakse neid viit andekuse kriteeriumit lähemalt. Esimene kriteerium on *tippsaavutused*, mis tähendab, et andekas õpilane saavutab ühes või mitmes valdkonnas erakordselt häid tulemusi võrdluses eakaaslastega. Teine kriteerium, *haruldus*, tähendab, et saavutatud erakordselt head tulemused peavad olema selles valdkonnas ning vanusegrupis harva esinevad. Tippsaavutuste kriteeriumi ja harulduse kriteeriumi vaheline seos andekuse määratlemisel on oluline, sest kui on tavapärane ja sagedane, et õpilased saavutavad teatud vanuses ning teatud valdkonnas väga häid tulemusi, ei ole tegemist andekusega. Kolmanda kriteeriumina on andekuse määratlemise lihtsustamiseks välja toodud *produktiivsus*. Mida vanemaks inimene saab, seda enam hakatakse teda hindama pigem produktiivsuse kui potentsiaali põhjal, mis erineb suuresti lastele ja noortele hinnangute andmisest. Lastele ja noortele puhul märgatakse peamiselt potentsiaali, kuid selleks, et õpilast saaks määratleda andekana, peab ta olema ka produktiivne. Neljas, väga oluline kriteerium andekuse kindlaks tegemisel, on *võime oma andekust demonstreerida*. Selleks võetakse sageli kasutusele erinevad testid, mille edukal läbimisel võib väita, et tegemist on andekusega. Viies kriteerium on *väärtused*. Andekuse määratlemisel võetakse arvesse erakordselt head ja haruldased tulemused valdkondades, mis selles kultuuris või ühiskonnas üldiselt on kõrgelt hinnatud ning väärtustatud. Oluline on aga meeles pidada, et väärtused erinevad üle maailma kultuuriti ning on aja jooksul muutuvad.

Council ja Fiedler (2017) on toonud välja need järgmised omadused andekate õpilaste määratlemise lihtsustamiseks koolikeskkonnas: suur uudishimu; küsivad pidevalt küsimusi; on oma töösse väga süvenenud; saavutavad suurepäraseid tulemusi ka siis, kui nende suhtumine õppetöösse on eelnevalt olnud ükskõikne; soovivad teemade kordamist, et mõista seda sügavamalt; loovad midagi uut ning on üldiselt väga loomingulised; on tavalisest emotsionaalsemad; avaldavad sageli oma arvamust; aruteludes laskuvad detailidesse ning proovivad alati luua seoseid varasemalt õpituga ja reaalse eluga; eelistavad suhelda täiskasvanutega; on kriitilised iseenda suhtes.

Viire Sepp (2010) on loetlenud järgmised omadused ja iseärasused, mis teevad andekate õpilaste märkamise hõlpsamaks: andekas omandab õpitu kiiresti; tal on hea

matemaatilis-loogiline mõtlemine või on õppinud väga varakult lugema, lisaks on sõnavara hästi arenenud; ta suudab mõelda abstraktselt ja loominguliselt ning on elava kujutlusvõimega; huvi korral suudab andekas pikalt tähelepanu ühele asjale koondada, tema mälu on väga hea; ta võib olla emotsionaalne ja tundlik, aga huumorimeel ja õiglustunne on hästi välja kujunenud, ta võib avaldada protesti; andekas soovib sageli olla kõiges täiuslik ning tal on tihti palju huvisid, suhelda eelistab aga pigem endast vanematega.

Andekuse teemaga kerkivad esile erinevad mõisted, mis sageli arvatakse olevat sama tähendusega. Kuid andekusest rääkides on oluline silmas pidada, et sõnad *andekus* ja *talent* ei ole sünonüümid (Unt, 2005). Francoys Gagné (2000) andekuse ja talendi diferentseeritud mudeli kohaselt tähendab *andekus* seda, et indiviidil on erakordselt head võimed ja oskused ühes või mitmes valdkonnas, need on avaldunud spontaanselt ja edu on saavutatav ka ilma süsteemse treeninguta. *Talent* aga tähendab seda, et erakordselt head võimed, oskused ning edu on saavutatud tänu süsteemsele treeningule.

Ka sõna *tark* ei saa sõnaga andekas üheks lõimida. Väljend *tark* omistatakse tavaliselt neile, kes on aktiivsed, energilised, omandavad õpitu väga kiiresti ning seda ilma suurema vaevata. Andekad seevastu vajavad informatsiooni omandamiseks aega, sest detailidesse süvenemine ning järelduste tegemine on nende jaoks väga oluline. Andekad võivad akadeemilises mõistes olla targad, kuid neid eristab soov mõista teemasid palju sügavamalt, luues samal ajal seoseid varasemalt õpituga ja reaalse eluga (Councill & Fiedler, 2017).

Kokkuvõttena võib esimese alapeatüki lõpus välja tuua, et andekuse mõistet on küll keeruline universaalselt defineerida, kuid hoopis olulisem on selgeks teha andekuse määratlemist lihtsustavad kriteeriumid. Lisaks on oluline eristada *talent*, *tark*, *andekas*, sest nende mõistete taga on antud teemat käsitledes erinevad tähendused.

1.3 Andekate sotsiaalsed ning emotsionaalsed eripärad

Kui võrrelda omavahel kahte andekat last, kelle IQ-testi tulemused on sarnased, siis erinevused nende võimete ja oskuste valdkondades ning nende sotsiaalses ja emotsionaalses käitumises võivad olla drastilised (Porter, 2005).

Andekate laste ja noorte sotsiaalne ning emotsionaalne areng on sageli omapärane ning seda võivad mõjutada erinevad faktorid. Andekate probleemid on tihti nende isiksuslikest eripäradest tingitud ning nende iseärasuste tõttu võib esineda näiteks nii agressiivsust kui ka emotsionaalset haavatavust. Taoliste raskustega on nii andekal endal kui ka tema lähedastel keeruline toime tulla. Andekate isiksuslike eripärade kirjeldamisel võib

aluseks võtta mõiste ülitundlikkus (*overexcitability*), mis esineb viies vormis: 1) psühhomotoorne – pidev vajadus end liigutada ja tegutseda, rahutus, iseloomulik sagedane energia ülejääk; 2) meeleline – eriline tunnetuslikkus, erksad aistingud, hedonism; 3) intellektuaalne – eelistatud analüüsiv ja loogiline lähenemine, pidev sügavate küsimuste esitamine, endas ja end ümbritsevas kahtlemine, tõetsingud; 4) kujutlusvõimeline – eredad fantaasiad, kujutluspildid ning unistused, personifikatsioonid; 5) emotsionaalne – tunnete sügavus, suurem empaatiavõime, hirm olla üksinda, soov olla armastatud, elu eesmärgi mõistatuse üle mõtisklemine (Piechowski, 1999).

Andekad õpilased ei suuda sageli traditsioonilisi koolides kehtivaid reegleid ning teiste jaoks tavapäraseid käitumisviise omaks võtta, see võib põhjustada nende jaoks probleeme. Samuti on nende suhted perekonnaliikmetega, eakaaslastega ja õpetajatega palju mitmetahulisemad ning keerulisemad kui nii-öelda „tavalistel“ õpilastel. Need asjaolud teevad andekad haavatavaks ja mõnikord kutsuvad esile ka probleemset käitumist (Robinson, 2002).

Silverman (2005) sõnul võivad andekad oma iseärasuste tõttu leida end olukorrast, kus ühiskonda sulandumine on väga keeruline. Andekad võivad varjata oma tõelisi võimeid ja tundeid ning sotsiaalsete situatsioonide vältimiseks võetakse üleliia palju kohustusi. Lisaks seatakse endale kõrged standardid, kuid rahulolu on ka eesmärkide saavutamise korral harvaesinev tunne. Juba väga varajases eas alates võivad andekad lapsed on tõelisi võimeid varjata, sooviga olla sarnane kõikide teistega. Selle tõttu ei märgata või ei osata teadmatusest last õigel ajal aidata.

Betts ja Neihart (1988) poolt välja töötatud kuue erineva profiiliga mudel andekate laste ja noorte identifitseerimiseks on hea abivahend nii lapsevanematele kui ka haridusvaldkonna spetsialistidele andekate laste eripärade paremaks mõistmiseks, fookusega nende sotsiaalsetel ja emotsionaalsetel omapäradel. Mudel sisaldab iga andekuse profiili puhul kõige sagedamini esinevaid tundeid, emotsioone, käitumismustreid, vajadusi ning ka soovitusi sekkumisteks nii kodus kui ka koolikeskkonnas. Mudelis nimetatud kuus andekuse profiili on: edukas, väljakutsuv, salajane, väljakukkuja, kahe sildiga ning autonoomne. Järgnevalt kirjeldatakse lühidalt kõiki mudelis esindatud andekuse profiile.

1) *Edukas* on kõige sagedamini esinev andekuse tüüp. Edukat tüüpi andekas õpilane on iseseisev, enamasti kalduvusega tervele perfektsionismile, kuid siiski enesekriitiline. Ta vajab pidevaid väljakutseid ning stiimuleid, on eakaaslaste ning täiskasvanute poolt imetletud, mis võib temas esile kutsuda manipulaatiivsust.

2) *Väljakutsuv* andekas õpilane on madala enesehinnanguga, aga väga otsekohene ning kannatamatu. Ta tunneb sageli igavust ning vajab sotsiaalsete oskuste arendamist.

- 3) *Salajane* andekas õpilane peidab oma tundeid ja emotsioone, on vaikne ja tagasihoidlik. Sageli ta ei tunnista oma andekust, vajab teiste usaldust ning võimalusi enda mõtetest rääkida.
- 4) *Väljakukkuja* tüüpi andekas õpilane on tihti agressiivne, depressiivsete kalduvustega. Oma õppetöö ja tuleviku suhtes võib ta olla ükskõikne. Väljakukkuja tüüp vajab nõustaja ja spetsialistide abi ning individuaalset lähenemist.
- 5) *Kahe sildiga* (topeltsildiga) andekas õpilane on õpiraskustega, emotsionaalse või füüsilise puudega. Ta tunneb sageli jõuetust ja viha, õppetöös või esineda ebaühtluseid. Topeltsildiga tüüp võib isegi jätta alasooritaja mulje, sest tema andekus jääb negatiivse erivajaduse varju. Sekkumisel vajab spetsialistide tuge ning individuaalset lähenemist seoses koolitööga.
- 6) *Autonoomne* andekas on väga entusiastlik koolitöö ning oma tuleviku suhtes, omab väga häid sotsiaalseid oskuseid, vajab vaid teiste toetust ning väljakutseid.

Andekate laste ja noorte probleemide põhjused võivad olla nii endogeensed kui eksogeensed. Endogeensed põhjused on näiteks asünkroonsus, aga ka mõnedes ühiskondades marginaliseeritud grupi (tulenevalt rassist, soost, rahvusest) osaks olemine. Eksogeensed põhjused on seotud andekate õpikeskkonnaga. Näiteks võivad probleeme põhjustada andeka jaoks liiga lihtne õppetöö sisu, aeglasel tempos liikumine ning pidev omandatud teemade kordamine (Peterson & Moon, 2008). Järgnevalt nendest põhjalikumalt.

1.3.1 Asünkroonsus

Andekate puhul on kõige universaalsemaks ning ühtlasi suurimaks sotsiaalse ning emotsionaalse stressi tekitajaks asünkroonsus ehk ebaühtlaselt arenev vaimne, emotsionaalne ning füüsiline võimekus. Näiteks võib laps mõista selliseid keerulisi kontseptsioone nagu surm ja elu mõte, aga emotsionaalselt ei ole nad valmis selle teadmisele toime tulema (Lamont, 2012).

Linda Kreger Silverman (1997, 2002) on jaganud asünkroonsuse kaheks: 1) sisemine asünkroonsus ehk erisused eakaaslastega füüsilises, intellektuaalses, emotsionaalses, sotsiaalses ning oskuste arengus ning 2) välimine asünkroonsus, mis tähendab seda, et andekas laps ei sobi kokku oma eakaaslastega ega keskkonnaga sisemisest asünkroonsusest tingitud omaduste tõttu. Need asünkroonsusest tingitud erisused mõjuvad negatiivselt areneva lapse või noore inimese sotsiaalsetele suhetele ning enesekontseptsiooni väljakujunemisele. Asünkroonsus võib endaga kaasa tuua emotsionaalse ja sotsiaalse haavatavuse ning ka tõrjutuse.

Kõige raskekujulisem asünkroonsuse vorm esineb andekatel, kes on erakordsete võimetega ning õpiraskustega või mõne erivajadusega. Nende erivajadus võib olla domineeriv ja jätta andekuse varju või vastupidi võib jääda nende erivajadus märkamata, sest õpilast peetakse väga andekaks. Tugev asünkroonsus soodustab ka ülitundlikkust, seega andekad õpilased, kes on nii andekad kui ka erivajadusega või õpiraskusega, on peaaegu alati ka ülitundlikud (Silverman, 1997).

Asünkroonsus võib ilmned ka akadeemiliselt. Mõni andekas õpilane võib olla matemaatilistes teadmistes mitme klassi võrra oma eakaaslastest ees, kuid teiste õppeainetega ollakse oma eakaaslastega samal tasandil. Leidub ka selliseid andekaid õpilasi, kes on oma eakaaslastest ees kõikides ainevaldkondades. Nendest asünkroonsuse akadeemilistest variatsioonidest tulenevad probleemid on õpetajate jaoks küll väljakutsuvad, kuid õigete teadmiste korral lahendatavad (Akin, 2005).

1.3.2 Perfektsionism

Perfektsionism on andekate puhul sageli esinev, aga harva mõistetav eripära, mis emotsionaalsel ning sotsiaalsel tasandil võib osutada üheks peamiseks murekohaks. Asünkroonsus ning perfektsionism on omavahel seotud, sest väga varajasest east alates seavad andekad omale standardid, mis on omased vanematele lastele (Silverman, 1999).

Andekatel võib esineda kahte sorti perfektsionismi, terve perfektsionism ning düsfunktsionaalne perfektsionism. Esimene neist tähendab seda, et õpilane vajab ja oskab hoida distsipliini teda ümbritsevas keskkonnas; suudab väga hästi oma aega ning tegemisi organiseerida ja planeerida; mõistab enda tehtud vigu; ei pane pahaks seda, et vanemad või õpetajad on tema suhtes kõrged ootused seadnud. Teine, düsfunktsionaalne perfektsionism, tähendab seda, et andekas õpilane tunneb pidevalt ärevust ning elab hirmuga teha eksimusi; on ise seadnud endale kõrged standardid; tajub teiste kriitikat ning ootusi enamasti negatiivsetena; on otsustusvõimetu ja tema toimetulekustrateegiad eluks on puudulikud; ta vajab pidevat heakskiitu teistelt, et end hästi tunda. Perfektsionism võib olla selleks omaduseks, mis andeka õpilase edu ning arengu tagab, aga halvimal juhul võib olla see ka stressi ning probleemide tekitajaks (Schuler, 1999).

Porter (2005) toob välja, et düsfunktsionaalne perfektsionism esineb nendel andekatel, kes usuvad, et nad peavad olema äärmiselt võimekad kõiges, mida nad teevad; kes on ebahühtlase arenguga; kelle vanemad on perfektsionistid ning kohtlevad oma järeltulijate väiksemaidki eksimusi karmikäeliselt. Tagajärjena kaob noore huvi võtta ette uusi projekte,

sest ta kardab selle ebatäiuslikku sooritamist. Lisaks, keskendumine vaid ühele alale, et saavutada selles täiuslikkus, võõrandab andekaid noori muudest valdkondadest. Edu mõõtmine vaid täiuslike soorituste kaudu võib muuta hilisemas eas perfektsionistidest inimesed töönarkomaanideks ja põhjustada läbipõlemist.

1.3.3 Depressioon ning ärevus

Mõnedel andekatel õpilastel võib vähemal või rohkemal määral esineda ärevust ning depressiooni. Kui depressiooni sageduse esinemise kohta andekatel õpilastel ei ole täielikult ümberlukkavaid ega ka täielikult kinnitavaid andmeid, siis üldiselt on laste ja noorte seas depressioon ja ka suitsiidile kaldumine kasvavas tendentsis. Andekate puhul võib depressioonile kaldumist põhjendada eelnevalt kirjeldatud andekate sotsiaalsete ja emotsionaalsete eripäradega: asünkroonsus ja sellest tulenev sotsiaalne tõrjutus; düsfunktsionaalne perfektsionism ning liiga kõrgele seatud standardid ja ootused; emotsionaalse ülitundlikkusega kaasnevad probleemid ning pidev ärevustunne (Neihart, 2002).

Doss ja Bloom (2018) tõid oma tehtud uurimuses välja, et ebaühtlane areng andekate puhul loob tingimused ärevuse tekkimiseks. Andekal võivad olla teadmised ja oskused teatud situatsioonide ning sündmuste sügavuti analüüsida, kuid ärevuse vältimiseks vajalikud kogemused võivad olla puudulikud. Lisaks, Guinard, Jacquet ja Lubrant (2012) perfektsionismi ja ärevuse seose uurimuse tulemused näitasid positiivset seost ka andekast endast lähtuva perfektsionismi ning ärevuse ilmingute vahel.

Christopher ja Shewmaker (2010) tehtud uurimuse tulemused näitasid positiivset seost perfektsionismi ning depressiooni vahel. Uurimuses osalenud lapsed olid maakoolide õpilased vanuses 7-14 aastat ning uurimuse läbiviimise ajal võtmas osa andekatele mõeldud suveprogrammist. Selle järgi veenduti, et küsitluse täidavad tõepoolest andekad õpilased. Need uuritavad, kes märkisid endal ilmnevat neile nii-öelda sotsiaalselt määratud perfektsionismi, ehk teiste kõrgete ootuste tõttu seatud perfektsionismi, märkisid ära ka depressiooni ilmingud.

1.3.4 Sotsiaalsed suhted

Andekaid nähakse mõnikord eakaaslaste poolt kui teistsuguseid, pigem negatiivse imagoga lapsi ja noori. Selle leevendamiseks võivad nad oma andekust varjata, sooviga olla „normaalne“, kasutades näiteks huumorit või oma andekuse eitamist. Eddles-Hirsch, Vialle,

McCormick ja Rogers (2012) uuringu tulemused viitavad sellele, et kõik kooliealised lapsed soovivad oma eakaaslaste heakskiitu ning on selle nimel valmis ellu viima enda juures drastilisi muudatusi. Küll aga tundsid andekad end hästi, kui neil oli võimalus veeta aega ning õppida koos teiste nendega sarnaste andekate õpilastega.

Positiivse näitena võib esile tuua Lee, Olszewski-Kubilius ja Thomson (2012) uuringu, mille eesmärk oli välja selgitada andekate õppurite arvamused nende endi interpersonaalsete oskuste kohta, ehk kuidas nad sõpru leiavad, konflikte lahendavad ning teistele mõju avaldavad. Ameerika koolides läbi viidud uuringu tulemused näitasid, et andekad hindavad oma interpersonaalseid võimeid keskmisest kõrgemaks. Sõprussuhete loomine, teiste mõjutamine, arvamuse avaldamine, juhirolli võtmine, emotsionaalse toe pakkumine ning konfliktilahendus on andekate jaoks olukorrad, millega nad enda hinnangul üsna hästi toime tulevad. Positiivne tulemus saadi ka depressiooni küsimuses, väga väike protsent uuringus osalenud andekatest õpilastest tundis end väärtusetuna ning kurvameelsena. Ligikaudu 90% andekatest õpilastest omas sõpru ning oli oma sõprussuhetega rahul, andekus ning head tulemused olid neile koolis sõprade leidmisel pigem abiks, mitte takistuseks.

Seevastu Osmanovic ja Akay (2018) Bosnia ja Hertsegoviina õpilaste seas tehtud uuringu tulemustest selgus, et andekus ei garanteeri häid sotsiaalseid oskuseid ning kõrget sotsiaalset staatust. Vaid kaheksa neljakümne kolmest neljanda klassi andekast õpilasest väitis vastupidist. Sotsiaalsete probleemide põhjustajatena toodi autorite poolt esile asünkroonsus; emotsionaalne ülitundlikkus; perfektsionism; soov õppida üksinda; tunne, et andekad on oma eakaaslastest liialt erinevad.

Helle Sikka (2001) Eestis tehtud uuringu tulemused andeka lapse arengukeskkonna ning koolis toimetuleku kohta näitasid, et andekatest õpilastest kolmandik tunneb end olevat kaaslaste seas hinnatud ning sama palju andekaid õpilasi tunneb vastupidist. Ligi 20% vastanutest märkis ankeedis, et nad on kogenud narrimist, füüsilist kiusamist oli kogenud 6% andekatest õpilastest. Kuigi tulemustest selgus, et andekatel on enda arvates hulk sõpru, ei tunne nad enamasti kaaslaste seas end mugavalt. Uurimuses toodi välja ka arvamused õpetajatest. 44% andekatest tundis, et õpetajad pigem ei mõista neid ning õpetajatepoolne toetus ja innustamine on harvaesinev ja vähene.

Porter (2005) nõustub, et andekatel õpilastel võib olla keeruline gruppi sulanduda, sest huvid, võimed ning oskused võrdluses eakaaslastega on erinevad. Grupi liidriks olemine on andekatel aga lihtsam just nimelt tänu nende küpsusele. Konfliktid võivad tekkida siis, kui andekas õpilane ei ole emotsionaalselt ja sotsiaalselt taktitundeline, mis andekate puhul on sageli esinev. Grupis pikaajaliste väärtuslike usaldussuhete loomine on selle tõttu häiritud.

Kui andekas laps on üles kasvanud toetudes oma vanematele või temast vanematele tuttavatele, siis tulevikus ei leia nad eakaaslaste seast neid omadusi, mis looksid võimaluse lähedaste suhete loomiseks. Andekad õpilased võivad klassis olla populaarsed tänu oma küpsetele karakteristikutele ja liidriomadustele, see ei kindlusta aga seda, et õpilane ise on rahul nende suhetega ja selle rolliga, mis talle kujunenud on. Andekas laps võib ennast tunda üksikuna ka seltskonnas.

Hollingworth (1930) kirjeldas oma uurimuses andeka õpilase vanemate õpilastega liitmisest tulenevaid probleeme. Kuigi akadeemilises aspektis võib andekas õpilane olla suuteline konkureerima endast mitu aastat vanemate õpilastega, on reeglina tema sotsiaalne, emotsionaalne ning füüsiline areng siiski eakohane. Sellest tulenevalt võivad tekkida ebamugavad olukorrad kõikide osapoolte jaoks ning noorem õpilane võib jääda sotsiaalselt isoleerituks, halvimal juhul langeda kiusajate ohvriks. Sõprade leidmine on üks andekate laste sageli esinev murekoht, eelistatakse sama andekaid eakaaslasi, keda on keeruline leida või pöördutakse vanemate laste poole. Erinevused eakaaslastega mitmetel tasanditel on eriti hästi nähtavad just varajases koolieas, tavaliselt kuni kümne aastaseks saamiseni. Andekad lapsed on mänguhipulised, kuid eelistavad intellektuaalseid oskuseid nõudvaid mängu lihtsate sensomotoorset aktiivsust nõudvate mängude asemel. Eakaaslastega mängimine võib selle tõttu ebaõnnestuda, sest teineteist on keeruline mõista märgatava erinevuste tõttu sõnavaras. Teisel juhul võivad vanemad lapsed noorema andeka lapse aga tõrjuda selle tõttu, et ta on füüsiliselt palju väiksem ning nende silmis lapsik. Taoliste tagasilööride tõttu tegutsevad ja mängivad andekad lapsed sageli üksinda.

Ogurlu, Sevgi-Yalin ja Yavuz-Birben (2018) andekate õpilaste sotsiaalse tugisüsteemi ning sotsiaalse ja emotsionaalse arengu vahelise seose uuringu tulemustest selgus, et andekate õpilaste jaoks on lähedased sõprussuhted peamiseks sotsiaalse toetuse allikaks. Samuti hinnatakse andekate seas kõrgelt õpetaja rolli. Toetus ning hea läbisaamine õpetajatega tagab andekate õpilaste sotsiaalse, emotsionaalse, käitumusliku ja akadeemilise arengu ning heaolu koolikeskkonnas. Küll aga pidasid uurimuses osalenud andekad õpilased klassikaaslasi kõige vähemolulisemaks osaks oma sotsiaalsest tugisüsteemist.

Kokkuvõtteks teisele alapeatükile saab välja tuua, et uurimuste järgi võib andekatel õpilastel esineda teatud sotsiaalseid või emotsionaalseid probleeme. Vastuolulisust tekitab siinkohal andekuse määratlemise keerulisus. Kriteeriumid, mille järgi valimid uuringute läbiviimiseks koostatakse, võivad suuresti erineda. Küll aga tuleb arvestada, et andekate puhul on tegemist mõnevõrra tundlikumate ja vastuvõtlikumate õpilastega, kelle probleemid õigeaegse sekkumiseta võivad paisuda millekski tõsisemaks, näiteks mingil põhjusel esinev

ärevustunne koolipäevadel võib pikema aja jooksul kujuneda depressiooniks. Kirjanduse ülevaate osas kerkisid esile andekate emotsionaalne ülitundlikkus, perfektsionism ning asünkroonsus ja nendest iseärasustest tulenevad probleemid.

1.4 Andekate õpilaste toetamine

Pittelkow ja Jacob (2004) toovad välja järgmised nõuanded lapsevanematele oma andeka lapse toetamiseks: kuula ta ära; kiida ning julgusta teda; veetke koos aega; julgusta teda olema iseseisev; austa tema tundeid; unusta enda seatud ambitsioonid oma lapsele; tugevda tema minapilti; arenda tema loovust, planeerimisoskust ning võimet end analüüsida; vii laps karjäärinõustaja juurde, kuid ära sunni teda liialt paljudele kohustustele; vii end kurssi tema haridusteel toimuvaga; loo julgustav õhkkond aruteludeks ja arvamuste avaldamiseks. Sarnased põhimõtted kehtivad ka andekate laste toetajatele professionaalsel tasandil.

Porter (2005) on toonud välja mõned sarnased andekate toetamise meetmed, pidades silmas just koolikeskkonda. Näiteks õpilaste emotsionaalse heaolu tagamiseks on oluline luua turvaline ning hooliv keskkond, kus andekatel on kõik võimalused õppimiseks ja enesearenguks. Lisaks tuleb andekatele olla toeks tähendusrikaste sotsiaalsete suhete loomisel ning aidata neil kasvatada oma enesekindlust. Turvalise ja hooliva keskkonna loomise eelduseks on koostöö õpetajatega, lastevanematega ning tugispetsialistidega. Sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide lahendamise aluseks on usaldussuhe.

Robinson, Reis, Neihart ja Moon (2002) on toonud välja, et kuna andekad õpilased on oma emotsionaalsete ja sotsiaalsete iseärasuste tõttu vastuvõtlikumad probleemide tekkimisele, siis spetsialistid on kohustatud sellega tegelema. Loetleti kolm asjaolu, mida iga kool andekate õpilaste heaolu tagamiseks teha saab. Need on: 1) pakkuda igale andekale individuaalselt just temale sobivad hariduslikud võimalused; 2) pakkuda vajalikke koolitusi ja allikaid teadmiste omandamiseks õpetajatele, lastevanematele, tugispetsialistidele; 3) läheneda igale andekale õpilasele individuaalselt tema probleemidega tegelemisel. Lisaks toodi välja kolm asjaolu, mida võiksid koolid tulevikus andekatega tegelemisel rakendada: 1) keskenduda andekate iseseisva toimetuleku ja vastupidavuse treenimisele ning aidata neil hinnata oma võimeid ja riske; 2) välja töötada süsteem, mis sisaldaks hariduslikke ja eraelulisi nõustamisi kõikidel vajalikel teemadel andekatele lasteaiast ülikoolini; 3) teha teavitustööd ühiskonnas laiemalt andekate inimeste paremaks mõistmiseks ja aktsepteerimiseks ning tuua avalikkuse ette nende panus ühiskonna heaollu.

1.4.1 Sotsiaalpedagoog andekate õpilaste toetajana

Tugispetsialistide teenuse kirjelduse ja teenuse rakendamise korra (2018) § 2 lõike 2 (4) järgi on sotsiaalpedagoogi ülesanneteks koolis õpilaste sotsiaalsete oskuste hindamine; eakohast tegutsemisvõimet takistavate tegurite analüüsimine; õpilaste suhtlemisoskuste ning sotsiaalsete pädevuste kujundamine ja toetamine; esilekerkivate õpilaste sotsiaalsete probleemide ja koolikohustuse täitmist takistavate probleemide kaardistamine; ennetus- ja lahendustegevuste koordineerimine.

Sotsiaalpedagoogi, tase 6, kutsestandardi (2013) järgi on sotsiaalpedagoogi töö eesmärk õpetada õpilastele sotsiaalseid oskuseid; ennetada ja leevendada sotsiaalseid- ja toimetulekuprobleeme; toetada õpilaste toimetulekut ja tegutsemisvõimet individuaalselt ja ka võrgustikutööna, kasutades selleks pedagoogilisi vahendeid.

Sotsiaalpedagoogi, tase 7, kutsestandardi (2013) järgi on sotsiaalpedagoogi tööülesanneteks probleemide kaardistamine; ennetustöö; hindamine ning koostöö; probleemide ning vajaduste märkamine ja hindamine; õpilaste arengu toetamine; võrgustiku loomine abivajaja ümber.

Professor Chris Kyracou (2009) määratles viis sotsiaalpedagoogilist dimensiooni, millest koolides töötavad sotsiaalpedagoogika spetsialistid lähtuda võiksid. 1) Hoole ning toimetuleku dimensioon ehk laste ja noorte hea füüsilise ja vaimse tervise seisukorra ning majandusliku ja sotsiaalse turvalisuse tagamine. Sotsiaalpedagoogi üks tööülesannetest on tagada, et lapse üldine heaolu, nii vaimne kui ka füüsiline, on vähemalt rahuldav. 2) Kaasamise dimensioon ehk sotsiaalpedagoogi üks eesmärkidest on vähendada koolis õpilaste marginaliseerimist, pakkuda kõigile võrdseid võimalusi osa võtta koolisisestest ning ka koolivälistest tegevustest. Fookuspunktid selle dimensiooni juures on rass, sugu, sotsiaalne klass, erivajadused, vähesed võimed või oskused erinevates valdkondades, vanemate toetuse puudumine, kiusamine. 3) Sotsialiseerumise dimensioon, siia kuulub sotsiaalpedagoogi poolne õpilaste sotsiaalsetest normidest teavitamine ning sotsiaalsete oskuste õpetamine. Selles osas edu saavutamiseks tehakse tööd väärtustega, käitumisnormidega, suhtumisega, ehk sotsiaalpedagoogid õpetavad lastele ja noortele, kuidas sotsiaalsetes olukordades aktsepteeritavalt käituda. Selle teemavaldkonna hulka kuulub ka oskus vastupanu osutada antisotsiaalse ja delinkventse käitumise tekkimisele ning eakaaslaste survele minna nii-öelda halvale teele. 4) Akadeemilise toimetuleku dimensioon tähendab sotsiaalpedagoogi tegelemist õpilastega, kellel on oht õppetöös ebaõnnestuda ning koolist välja langeda (tingimusel, et nende ala-sooritus tuleneb näiteks tema kehvast tervislikust seisundist, antisotsiaalsest käitumisest või vähesest perekonna toetusest). 5) Sotsiaalse hariduse dimensioon ehk

sotsiaalpedagoogi poolne teadmiste ning oskuste õpetamine, mis puudutab õpilaste isiklikku ning interpersonaalset arengut. Koostöös leitakse vastused küsimustele: kuidas käituda teiste inimestega; kuidas on õige käituda; mis saab minust tulevikus; kuhu mina ühiskonnas sobitun.

Hämäläinen (2001) järgi on sotsiaalpedagoogika üks peamisi põhimõtteid see, et inimesi tuleb sotsiaalpedagoogiliste sekkumiste kaudu suunata end ise aitama.

Sotsiaalpedagoog õpetab indiviide olema subjektid, mis tähendab võimet tulla igapäevaselt oma eluga ise toime, suutlikkust olla iseseisev ja tunda vastutust, tegutseda ühiskonnas moraalsete põhimõtete järgi ning suutlikkust oma elu ise kujundada ja ennast arendada.

Sotsiaalpedagoog leevendab ja lahendab pedagoogiliselt tõrjutuse probleeme ning aitab kaasa inimeste ühiskonda integreerumisele.

Kokkuvõttena neljanda alapeatüki kohta saab välja tuua, et nii lapsevanematel kui ka haridusvaldkonna spetsialistidel lasub kohustus märgata ning aidata andekaid õpilasi.

Sekkuda on võimalik nii individuaalsel kui ka grupi tasandil. Iga juhtumi puhul peab arvestama andeka õpilase omapäradega ja vajadustega.

Varasemad uuringud on näidanud, et andekatel õpilastel võib esineda nende arenguliste eripärade tõttu emotsionaalseid ja sotsiaalseid probleeme. Keeruliseks võivad osutuda suhted eakaaslastega, muret võivad tekitada düsfunktsionaalne perfektsionism ja vaimse tervise probleemid. Emotsionaalsed ning sotsiaalsed probleemid on omavahel seotud ja mõnedel juhtudel ka üksteisest tulenevad. On teada, et sotsiaalpedagoog osana tugivõrgustikust saab andekate õpilaste probleeme erinevate sekkumisviiside abil leevendada. Selle tõttu on antud teemat oluline uurida.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on välja selgitada sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused sekkumistes andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel.

Bakalaureusetöö koostamise käigus otsiti vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- 1) Milliste andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemidega on sotsiaalpedagoogidel kogemusi?
- 2) Missuguseid sekkumisviise on sotsiaalpedagoogid rakendanud andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel?

2. Metoodika

Käesoleva bakalaureusetöö puhul on tegemist kvalitatiivse uurimusega. Kuna töö eesmärk oli välja selgitada sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused sekkumistest andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel, siis sobib Õunapuu (2014) järgi selleks kvalitatiivne uurimisviis. Kvalitatiivne uurimisviis toetab uute ideede ja vaadete üles leidmist ja laiemale avalikkusele nähtavale toomist.

2.1 Valim

Bakalaureusetöö uurimuses kasutati ettekavatsetud ehk eesmärgipärast valimit, sest uurimuses sooviti välja selgitada sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused (Õunapuu, 2014). Valimit ühendavaks kriteeriumiks oli töötamine põhikooli sotsiaalpedagoogina.

Uurimuse valimi moodustasid neli sotsiaalpedagoogi, kes kõik töötavad erinevates põhikoolides. Valimi moodustamiseks võeti e-maili teel ühendust viieteistkümne sotsiaalpedagoogiga üle Eesti, kellest neli nõustusid vabatahtlikult intervjuus osalema. Intervjuust keeldumise peamiste põhjustena toodi välja vähene kokkupuude andekate õpilastega, teadmatus antud teemavaldkonnas ning kogemuste puudumine sekkumistes andekate õpilaste probleemide puhul.

Uurimuses osalenud sotsiaalpedagoogideks olid kolm naist ning üks mees, vanuses 24-57 aastat. Intervjueeritavate tööstaaz sotsiaalpedagoogina ulatus ühest aastast kaheteistkümne aastani. Kaks sotsiaalpedagoogi töötasid ainsana oma koolis antud ametikohal, kahes koolis oli töö lisaks neile veel üks sotsiaalpedagoog. Väikseima õpilaste arvuga koolis õppis umbes 400 õpilast, suurimas umbes 900. Kõikide koolide puhul oli tegemist linnakoolidega. Sotsiaalpedagoogide konfidentsiaalsuse tagamiseks on asendatud kõik nimed pseudonüümidega.

2.2 Andmete kogumine

Uurimuse läbiviimiseks vastavalt bakalaureusetöö eesmärgile, koostati poolstruktureeritud intervjuu kava, mis koosnes neljast põhiküsimusest lähtuvalt bakalaureusetöö uurimisküsimustest. Andmete kogumise meetodi valimisel toetuti Õunapuu (2014) välja toodud poolstruktureeritud intervjuu omaduste sobivusele andmete kogumise läbiviimiseks. Nendeks olid varjatud nähtuste ja tunnuste uurimine ning võimalus töö käigus avastada uusi aspekte, mida uurimuses kajastada.

Neli põhiküsimust esialgses intervjuu kavas olid järgmised: 1) Milliste andekate õpilaste sotsiaalsete probleemidega olete oma töös kokku puutunud? 2) Palun kirjeldage, milliseid sekkumisviise olete nende sotsiaalsete probleemide esinemise puhul rakendanud. 3) Milliste andekate õpilaste emotsionaalsete probleemidega olete oma töös kokku puutunud? 4) Palun kirjeldage, milliseid sekkumisviise olete nende emotsionaalsete probleemide esinemise puhul rakendanud.

Intervjuu kava sobivus kontrolliti üle koos juhendajatega ning seejärel viidi läbi prooviintervjuu, mille eesmärk oli kinnitada, et intervjuu kava on sobilik saamaks vastuseid sõnastatud uurimisküsimustele. Prooviintervjuu järel lisati juhendaja soovitusel intervjuu kavas sissejuhatav küsimus andekuse määratlemise kohta. Kuna prooviintervjuu õnnestus hästi ja andis oodatud tulemuse, on see ka osa põhiaandmestikust.

Lõplik andmete kogumiseks uurimuses kasutatud intervjuu kava:

- 1) Palun kirjeldage, kuidas on Teie koolis andekust määratletud.
- 2) Milliste andekate õpilaste sotsiaalsete probleemidega olete oma töös kokku puutunud?
- 3) Palun kirjeldage, milliseid sekkumisviise olete nende sotsiaalsete probleemide esinemise puhul rakendanud.
- 4) Milliste andekate õpilaste emotsionaalsete probleemidega olete oma töös kokku puutunud?
- 5) Palun kirjeldage, milliseid sekkumisviise olete nende emotsionaalsete probleemide esinemise puhul rakendanud.

Kõikide intervjuude toimumisajad lepidi kokku e-maili teel. Kõik intervjuud toimusid sotsiaalpedagoogide kabinettides. Enne intervjuuküsimuste juurde asumist tutvustati uuritavatele põgusalt uurimistöö eesmärki ning uuritavaid teavitati intervjuu salvestamisest ning anonüümsusest. Intervjuude käigus esitati intervjuueeritavatele sotsiaalpedagoogidele täiendavaid küsimusi tulenevalt nende antud vastustest põhiküsimustele. Näiteks esitati lisaküsimusi eelnevalt antud vastuse paremaks mõistmiseks. Intervjuud salvestati mobiiltelefoni diktofoniga ning nende kestvused varieerusid 30 minutist 42 minutini. Kõik intervjuud viidi läbi 2019. aasta kevadel.

2.3 Andmete analüüs

Andmeid analüüsiti induktiivse kvalitatiivse sisuanalüüsi põhimõtetel. Induktiivne sisuanalüüs loob võimalused seletada ja mõista uuritavate ideid ning tõlgendusi antud teemast (Elo & Kyngäs, 2007).

Esmalt andmete sisuanalüüsi läbiviimiseks transkribeeriti kõik neli intervjuud käsitsi, mille tulemusena saadi kokku 33 lehekülge transkriptsiooni. Sellele järgnes transkriptsioonide lisamine andmeanalüüsi keskkonda QCMap. Seejärel märgiti uurimisküsimuste kaupa, alustades esimesest uurimisküsimusest, kõik tekstis leiduvad tähenduslikud osad, mis antud uurimisküsimusele vastuse andsid. Tähenduslikud osad olid nii üksikud sõnad, laused kui ka lühemad tekstilõigud. Nendest loodi koodid, näiteks: väljavõte transkriptsioonist: „Peamiselt sotsiaalsed probleemid andekatel õpilastel on need, et nad ei tule grupis toime. Nad on küllaltki enesekesksed, nad suudavad ise tööd teha üksinda, aga grupitöö valmistab nende jaoks raskusi“ ning sellest tekkis kood *grupis mitte toimetulemine*; väljavõte transkriptsioonist: „Kui lapsel on probleem näiteks pidevalt tunnis rääkida, kui tal on igav, jalgu kõigutada, segada tundi, sest tal on igav, tal on kõik ette-taha ära tehtud, siis ma...“ ning sellest tekkis kood *tunni segamine igavuse tõttu*.

Seejärel viidi uurimistöö usaldusväärsuse suurendamiseks läbi korduvkodeerimine ühe nädalase vahega, eesmärgiga kodeerida kõik transkriptsioonides leiduvad tähenduslikud üksused vastavalt esimesele ja teisele uurimisküsimusele. Lisaks, usaldusväärsuse suurendamiseks, viidi koos kaasjuhendajaga esimese intervjuu ulatuses läbi kaaskodeerimine lähtuvalt esimesest uurimisküsimusest. Kaaskodeerimise tulemusena täpsustus osade koodide sõnastus ja mõned sama tähendusega koodid koondati ühe koodinimetuse alla. Lõpuks tekkis esimese uurimisküsimuse analüüsi tulemusena 35 koodi ning teise uurimisküsimuse analüüsi tulemusena 43 koodi.

Korduv- ja kaaskodeerimisele järgnes kõikidest märgitud koodidest kategooriate moodustamine. Näiteks esimese uurimisküsimuse vastusteks leitud koodid *tähelepanuvajadus* ning *tunni segamine igavuse tõttu* kuuluvad kategooriasse **andekate õpilaste käitumisprobleemid õppetöös**. Teise uurimisküsimuse vastuseks leitud koodid *individuaalne tunniplaan* ning *mentorlusprogramm* kuuluvad kategooriasse **individuaalsed sekkumisviisid**. Esimese uurimisküsimuse analüüsi tulemusena moodustus 35st koodist 4 kategooriat ning teise uurimisküsimuse analüüsi tulemusena moodustus 43st koodist 3 kategooriat.

3. Tulemused

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused sekkumistest andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel. Andmeanalüüsi tulemusena leiti esimese uurimisküsimuse vastuseks neli

kategooriat ning teise uurimisküsimuse vastuseks kolm kategooriat. Järgnevalt antakse ülevaade andmeanalüüsi tulemustest vastavalt esimese ja teise uurimisküsimuse vastuseks moodustunud kategooriate kaupa. Tulemuste illustreerimiseks ning kinnitamiseks tuuakse tsitaatidena näiteid uurimuse käigus läbi viidud intervjuude transkriptsioonidest.

Intervjueeritavate anonüümsuse tagamiseks on tsitaatide järel märgitud nimedena kasutatud pseudonüüme. Kategooriad on tulemuste kirjeldamisel toodud esile paksu tekstina.

3.1 Sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused seoses andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemidega

Esimese uurimisküsimuse analüüsi tulemusena tekkisid järgmised kategooriad: andekate õpilaste probleemid teistega suhtlemisel; andekate õpilaste käitumisprobleemid õppetöös; andekate õpilaste emotsionaalsed probleemid; andekate õpilaste vaimsed probleemid.

Sotsiaalpedagoogid tõid intervjuudes oma kogemusi kirjeldades välja asjaolu, et koolikeskkonnas **on andekatel õpilastel keeruline teistega suhelda**. Täpsemalt selgitati, et seda esineb nii suhtluses oma koolikaaslastega kui ka mõnikord õpetajatega. Uuritavate sõnul on andekad õpilased pigem omaette tegutsejad, mis leiti enamasti olema hea omadus, kuid ettenähtud grupiülesannete täitmisel ning seltskonnas viibimisel võib see valmistada nii andekate õpilaste kui ka nende kaaslaste jaoks raskusi. Uuritavad tõid andekate õpilaste sotsiaalse ebaküpsuse iseloomustamiseks välja igasuguse kriitika mittetalumise; taktitunde puudumise; teiste inimeste tunnetega mittearvestamine ehk puudujäägid empaatiavõimes; tendentsi muutuda ninakaks, kui andekad õpilased saab pidevalt kiita; emotsionaalse ülitundlikkuse; suutmatuse toime tulla konfliktiolukorras.

„Peamine sotsiaalne probleem andekatel õpilastel on see, et nad ei tule grupis toime, nad on küllaltki enesekesksed.“ (Maria)

„Arvestamisoskuse puudus näiteks, mis kõige sagedamini esineb andekate õpilaste puhul...taktitunne on ikka põhiline, millest tuleb rääkida.“ (Jaanika)

Positiivne oli see, et vaid üks intervjueeritavatest kinnitas, et tema ametiaja jooksul on ette tulnud andeka õpilase kiusamist just nimelt tema oskuste ja võimete pärast.

Uurimistulemustest selgus, et tuleb ette sõbralikke tõgamisi, kuid süsteemset ja pahatahtlikku kiusamist andekatele ei esine. Intervjuude käigus selgitati, et andekus on siiski enamasti

hinnatud omadus. Sotsiaalpedagoogide kogemuste põhjal väärtustatakse õpilaste seas üha enam teadmisi, oskusi ning edukust.

„Hea ja kurja võithus käib koolis, aga praegu on küll vist headus võitnud.“ (Raul)

Sotsiaalpedagoogid pidasid oluliseks eraldi välja tuua, et konfliktides olukorras toimetulek on andekate õpilaste jaoks üks keerulisemaid väljakutseid just nimelt sotsiaalse ebaküpsuse tõttu, selgus aga, et koolikeskkonnas täiesti konfliktivabalt läbi ei saa. Uuritavate kogemuste põhjal kalduvad mõned andekad õpilased emotsionaalsele ülitundlikkusele. Selgitati, et andekad õpilased võtavad konfliktiolukorras öeldut väga südamesse ning elavad raskelt üle selliseid hetki, mis tekitavad nende jaoks ebamugavust või stressi. Näitena toodi välja, et andekate õpilaste jaoks võib ka naljaga öeldud „sa oled loll“ mõjuda äärmiselt rusuvalt. Intervjuudest selgus, et võib ette tulla aga ka olukordi, kus andekas õpilane, suutmata oma emotsioone vaos hoida, teeb kaaslastele haiget, kas sõnadega või halvimal juhul ka füüsiliselt.

„Ta keeb nii üle, tema vihapursked on väga äkilised...ta läheb sõbrale kätega kallale.“ (Maria)

Lisaks suhtlemisprobleemidele tõid sotsiaalpedagoogid intervjuude käigus välja **andekate õpilaste käitumuslikud probleemid õppetöös**. Nende kogemuste põhjal on tulnud ette olukordi, kus andeka õpilase käitumuslikud probleemid on jõudnud sellisesse faasi, mis on nõudnud tema kui spetsialisti sekkumist. Intervjueeritavad kinnitasid, et klassijuhatajad ning ka aineõpetajad on enamikel juhtudel piisavalt pädevad, et esialgselt ilmnevad käitumisprobleemid andekate õpilaste puhul lahendada omapäi. Kui aga jätkub mittesoovitud käitumine, näiteks andekate õpilaste puhul toodi välja pidev tähelepanuvajadus tunnis, pidev tunni segamine igavuse tõttu ning käitumishäire, siis on pöördunud klassijuhatajad või aineõpetajad leevenduste ja lahenduste leidmiseks kooli sotsiaalpedagoogi poole.

„Lapsel on probleem näiteks tunnis pidevalt rääkida kui tal on igav, jalgu kõigutada, segada tundi, sest tal on kõik ette-taha ära tehtud.“ (Maria)

„Minu kogemuse põhjal andekatel kaasneb eelkõige ikkagi käitumishäire“ (Terje)

Vastustest ilmnes, et andekatele õpilastele omistatakse sageli klassijuhatajate ja aineõpetajate poolt käitumishäire. Seda iseloomustati järgnevate nähtustega ja omadustega: tunni segamine igavuse tõttu; neil on vähesed sotsiaalsed oskused; nad on püsimatud; nende tähelepanu hajub kiiresti; tunni ajal nad räägivad kõva häälega; nad jooksevad klassiruumis ja koolimajas ringi selleks lubamatul ajal; neil puudub enesekontroll.

Kolmandaks suuremaks teemaplokiks lisaks suhtlemisprobleemidele ja käitumisprobleemidele kujunes andmeanalüüsi tulemusena **andekate õpilaste emotsionaalsed probleemid**. Sotsiaalpedagoogid tõid oma kogemuste kirjeldamise käigus esile, et andekate murekohti on koolides palju, aga tähelepanu ja sekkumist saavad kahjuks vähesed. Sekkumiste vähesuse põhjusteks tõid sotsiaalpedagoogid välja üsnagi minimaalse fookuse andekatele õpilastele, eeldusega, et nendega on kõik korras just nimelt selle tõttu, et nad on andekad ja „tubli laps“ sildiga. Lisati ka seda, et andekatel õpilastel on oskus oma emotsionaalseid probleeme hästi varjata.

Uuritavate sõnul esineb andekatel õpilastel tihti negatiivset enesehinnangut ning vähest usku iseendasse ja oma tegemistesse. Vaatamata headele tulemustele ja kõrgetele saavutustele, tunnevad andekad õpilased uuritavate väitel sageli, et nende tehtud töö ei ole piisav. Intervjueeritavad tõid välja ka asjaolu, et ebaedu valdkondades, mis andeka õpilase jaoks ei ole tema fookusala, mõjub neile äärmiselt rusuvalt. Kirjeldati, et leidub selliseid andekaid õpilasi, kes vajavad eduelamust ning häid tulemusi kõikidel aladel, et tunda rahulolu iseendaga.

„Nad on loonud sellise piiri, sellise standardi, et ma pean olema nii hea ja kui ma ei ole, siis ma ei ole mitte midagi.“ (Maria)

„Nad lihtsalt kruvivad end nii üles, nende eesmärgid on nii kõrged ja kõige sagedasem tagajärg sellele on nutt.“ (Terje)

Ühe andekate õpilaste sagedasemalt esineva emotsioonina tõid sotsiaalpedagoogid välja üksildustunde. Selgitati, et see on tugevalt seotud sotsiaalse ebaküpsusega ning andekate suutmatusega oma eakaaslastega tähendusrikkaid suhteid luua. Intervjueeritavad mainisid, et andekatel õpilastel on keeruline leida tõelisi sõpru. Sotsiaalpedagoogide arvates jäävad enamus tutvuseid pigem pinnapealseteks, siirast usaldussuhet ning mõistmist otsitakse uuritavate sõnul pigem oma eakaaslaste vanuseringist väljastpoolt.

„Ta on üles kasvanud vanemate inimeste seltskonnas ja ta ei oska omavanustega suhelda. Ta ei ole tõrjutud, aga ta pigem hoiab eemale, ta ei oska lihtsalt oma eakaaslastega suhelda, kuigi ta on väga andekas.“ (Maria)

Üksildustunde all kirjeldasid sotsiaalpedagoogid antud teemal arutledes ka andeka lapse või noore frustratsiooni, et keegi ei mõista teda, et keegi ei oska teda aidata. Arvati, et selle põhjuseks on andekate huvide suur erinevus eakaaslaste huvidega, mille tulemusena ühiseid jututeemasid kaaslastega võib olla keeruline leida. Mainiti, et on ette tulnud ka olukordi, kus ükski õpetaja ja tugispetsialist ei leia andeka õpilasega ühist keelt.

„Neil tekib selline kurb või paha tunne, et mitte keegi ei mõista mind.“ (Maria)

Emotsionaalsete ja sotsiaalsete probleemidega seotult, tõid uuritavad esile eraldi ka kogemuste kirjeldused **andekate õpilaste vaimsete probleemidega**. Toodi välja perfektsionism; liiga suure hulga kohustuste võtmine perfektsionismi tõttu; ülekoormusest tingitud vaimne ning füüsiline väsimus; vaimse tervise probleemid; depressioon; söömishäired; suitsiid.

Vaimse tervise probleemid, sarnaselt emotsionaalsetele murekohtadele, olid sotsiaalpedagoogide jaoks kogemuste kirjeldamisel oluline teema, aga selle kõige negatiivsemas võtmes. Intervjueeritavate sõnul jäävad sageli vaimse tervise probleemid märkamata ka nii-öelda „tavaliste“ õpilaste puhul. Sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldustest selgus, et vaimse tervise hädad andekate õpilaste puhul jäävad sageli kohusetunde ja kõrgete saavutuste varju.

„Minu klassi andekas õpilane lahkus elust, sest emotsionaalsed probleemid olid nii hästi varjatud, me lihtsalt ei näinud.“ (Jaanika)

Kõik intervjueeritavad tõid korduvalt oma kogemuste kirjeldustes välja andekate õpilaste düsfunktsionaalse perfektsionismi tagajärgi. Uuritavate sõnul võtavad andekad õpilased omale kanda liiga palju kohustusi, mille täitmine käib nende jaoks üle jõu. Selgus, et liiga suure hulga kohustuste võtmise tulemusena avaldub andekatel õpilastel väsimustunne, nii füüsiline kui ka vaimne, ning halvimal juhul järsk kokkuvarisemine suutmatusega õppetööd jätkata. Ühes intervjuus mainis sotsiaalpedagoog, kuidas soov olla täiuslik viis õpilase söömishäire tekkimiseni.

„Õpilane on kohusetundlik, täidab oma asjad ära, on tubli, aga tegelikult on see iseenda sundimine olnud kuni selle hetkeni, et tekib kollaps.“ (Jaanika)

Esimese uurimisküsimuse tulemuste kokkuvõtteks võib öelda, et sotsiaalpedagoogidel on kogemusi andekate õpilaste suhtlemisprobleemidega ning seda enamikel juhtudel seoses andekate õpilaste eakaaslastega. Lisaks on intervjuus osalenud sotsiaalpedagoogidel kokkupuuteid andekate õpilaste emotsionaalsete ja vaimsete probleemidega. Uuritavad kinnitasid, et andekate õpilaste puhul on nii sotsiaalsed, emotsionaalsed kui ka vaimsed probleemid üksteisega tugevalt seotud. Uuritavate hinnangul selgitavad sotsiaalne ebaküpsus ning emotsionaalne ülitundlikkus paljude murekohtade tagamaid.

3.2 Sotsiaalpedagoogide sekkumisviiside kirjeldused andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel

Teise uurimisküsimuse analüüsi tulemusena tekkisid järgmised kategooriad: sotsiaalpedagoogide individuaalsed sekkumisviisid; koostöö teiste tugispetsialistidega; koostöö klassijuhatajatega ja lapsevanematega.

Sotsiaalpedagoogid loetlesid intervjuude käigus mitmeid **individuaalseid sekkumisviise**, mida nad on rakendanud andekate puhul erinevate probleemide leevendamiseks ja lahendamiseks. Näiteks on sotsiaalpedagoogid lähtunud sellistest kirjanduslikest abivahenditest nagu Ben Furmani „Oskuste õppe käsiraamat“ ning Bill Rogersi „Taasleitud käitumine“.

„On Ben Furmani oskuste õpe, mis tähendab seda, et me ei keskendu probleemile vaid oskusele, näiteks kui on probleem selles, et ta läheb kaaslasele kätega kallale, siis me õpime oskust, kuidas oma käsi paigal hoida.“ (Maria)

Andekate õpilaste emotsionaalsete probleemide leevendamiseks õpetavad sotsiaalpedagoogid õpilastele individuaalselt vastavalt vajadusele ning juhtumile näiteks hingamis- ja visualiseerimistehnikaid, negatiivsete automaatmõtete peatamist, vaikuseminuteid ning kasutatud on ka joonistamist kui teraapia üht vormi. Uuritavate kirjelduste kohaselt aitavad hingamis- ja visualiseerimistehnikad kontrolli all hoida andekate õpilaste ärevust ning emotsionaalsest ülitundlikkusest tingitud vihapurskeid. Negatiivsete

automaatmõtete peatamist on sotsiaalpedagoogid kasutanud düsfunktsionaalsele perfektsionismile kalduvate andekate õpilaste abistamiseks. Vaikuseminutid ning joonistamine on aidanud sotsiaalpedagoogide sõnul andekatel õpilastel oma emotsioone paremini ohjata ning kirjeldada oma tundeid mitteverbaalselt.

„Olen kasutanud visualiseerimistehnikaid, näiteks puhud oma viha ja halvad tunded ära.“ (Maria)

„See õpilane meil, kellel on ka toitumishäire, tema puhul oleme katsetanud negatiivsete automaatmõtete peatamist, et kui tekib negatiivne mõte, siis ütlegi STOP ja pööra see mõte kohe positiivseks.“ (Maria)

„Joonistanud oleme. Et joonista end tühjaks. Ja mitte ainult väikeste puhul ei aita see, vaid suurte puhul aitab joonistamine väga hästi, see on uskumatu.“ (Terje)

Sotsiaalpedagoogide sõnul on kõige olulisem olla kõikide õpilaste jaoks olemas. Individuaalne nõustamisvestlus, tavaliselt korduv, on uuritavate sõnul üks tõhusamaid sekkumisviise. Toodi välja, et vestluse käigus saab andekas õpilane end oma probleemidest nii-öelda „tühjaks rääkida“ ning sotsiaalpedagoog saab õpilasele jagada vestluse käigus erinevaid nõuandeid, kuidas probleemidega toime tulla.

„Enamus neid probleeme või olukordi, mis tekivad saab käsitleda siiski vestluse kaudu.“ (Jaanika)

Selgitati, et kuigi andekad õpilased jäävad sageli tugispetsialistide jaoks märkamatuks, kasutatakse üha enam vaatlust, et leida ka andekate õpilaste seast need, kes vajaksid vähemal või rohkemal määral tugispetsialisti abi. Näiteks toodi välja, et drastilised muutused välimuses on sageli märk sellest, et andeka õpilasega ei ole kõik korras. Uuritavate jaoks on vaatlus efektiivne infokogumise meetod enne õpilase poole pöördumist.

„Kindlasti ma kasutan ka vaatlust, et ma ei lenda lihtsalt peale, et hakkame suhtlema ja räägime selle asja selgeks, ma pean õpilast enne jälgima mingites situatsioonides, et mis see põhiline probleem on.“ (Jaanika)

Intervjuude käigus mainiti, et andekate õpilaste probleemse käitumise ohjamiseks õppetöös, on neile lubatud veidi rohkem tähelepanu ning paras hulk tegevusi, mis nende huvi ning avastamishimu kõrgel hoiavad.

„Olen teinud nii, et klassis jagame ära, kes mida hästi teha oskab ja siis nad saavad sellest rääkida.“ (Raul)

Küll aga toodi välja ka asjaolu, et läbipõlemise vältimiseks on sageli vaja sekkuda ning andekas õpilane väga suurest kohustuste hulgast eemale tõmmata. Uurimistulemused näitasid, et selleks tehakse koostööd nii õpilasega, tema vanematega kui ka klassijuhatajaga ja aineõpetajatega.

„Näiteks koolis me peame jälgima, et me just teda siis liiga palju ei rakenda, kuigi tal endal oleks alati huvi ja ka vanematega on meil selline kokkulepe, et kool tõmbab natukene tagasi.“ (Jaanika)

Andeka õpilase puhul on rakendatud ühe sotsiaalpedagoogi sõnul ka individuaalõpet, just nimelt tema käitumisprobleemide tõttu. Ühes teises koolis käivitub aga lähiajal mentorlusprogramm, kus vanemad andekad õpilased annavad noorematele õpilastele oma fookusala teemalisi tunde. Kõnealuse kooli sotsiaalpedagoogi sõnul saavad sellest akadeemilist ja sotsiaalset kasu nii väiksemad kui ka suuremad andekad õpilased.

„Talle määratakse mentor, kes on samas valdkonnas andekas ja tema söötab talle ette erinevaid ülesandeid. Ta saab oma andekust rakendada süvendatult õppides, milles on talle toeks mentor.“ (Maria)

Sotsiaalpedagoogid tõid välja, et nende koolides rakendatakse just esimesele kooliastmele suhtlemisoskuste või sotsiaalsete oskuste tundi (ringi). Mainiti, et see ei ole eraldi andekatele õpilastele suunatud, kuid andekad õpilased saavad klassikollektiivi kuuludes sellest siiski osa. Tundi juhivad kas sotsiaalpedagoog või klassijuhataja ning tundide sisu intervjuueeritavate kirjelduste kohaselt koosneb sotsiaalsetes olukordades toime tulemise õpetamisest ning suhtlemisoskuste, aga ka käitumisoskuste ja grupitöö arendamisest.

„Esimese klassiga teen praegu suhtlemisringi, kus nad saavad päriselt suhelda, see on kõikidele, aga seal on ka andekaid.“ (Maria)

„Oskusõpetust annan mina...et kui sotsiaalsed oskused on puudulikud, oskusõpe, kuidas end kontrollida, kuidas mitte lüüa, kuidas nagu elementaarsete asjadega hakkama saada.“ (Terje)

Lisaks individuaalsetele sekkumistele on uuritavate sõnul andekate õpilaste edukaks sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide leevendamiseks vajalik **koostöö tugispetsialistidega**. Erinevates koolides tegutseb uuritavate sõnul lisaks sotsiaalpedagoogile veel eripedagoog, HEV (hariduslike erivajaduste) koordinaator, koolipsühholoog, tugiisikud. Mainiti, et teatud probleemide puhul tegelebki andekate õpilastega pigem kas eripedagoog, HEV koordinaator või koolipsühholoog.

„Psühholoog jah neid emotsionaalseid probleeme võib-olla isegi käsitleb rohkem kui mina.“ (Jaanika)

„Kõige rohkem teen koostööd HEV-koordinaatoriga, psühholoogiga.“ (Terje)

Uuritavad kinnitasid, et andekate õpilaste puhul tehakse koostööd kõikide koolis töötavate tugispetsialistidega. Toodi välja, et mõnedel juhtudel ei pruugi andeka õpilase usaldusisikuks olla sotsiaalpedagoog ise. Ühel juhul oli selleks intervjuueeritava sõnul kooli koristaja. Uuritavad selgitasid, et koostöö seisneb peamiselt ümarlaudades juhtumipõhises arutlemises, kus ühise mõttetöö tulemusena leitakse sobivaimad sekkumisviisid andekate õpilaste probleemide leevendamiseks ja lahendamiseks.

„Koolil on ressursi küll, see tugispetsialistide süsteem, me teeme palju koostööd.“ (Terje)

Koostöö spetsialistidega võib aset leida ka väljaspool kooli. Toodi välja, et mitmetel juhtudel on pöördutud seoses andekate õpilastega hariduse- ja tugiteenuste keskusesse, kust saadi abi nõustamise näol. Ühe sekkumisviisina töidki sotsiaalpedagoogid välja andeka õpilase edasi suunamise teise spetsialisti juurde, näiteks psühholoogi juurde väljaspool kooli.

„Ja kui ma tunnen, et ma ei saa ise oma jõududega hakkama, siis ma otsin väljastpoolt kooli abi. Tema puhul oleme käinud hariduse- ja tugiteenuste keskuse psühholoogi nõustamisel, et mida me siis teeme sellise lapsega.“ (Maria)

Koolisiseselt on ühe sotsiaalpedagoogi sõnul korraldatud ka spetsiaalselt andekuse teemalisi koolitusi, et tõsta ka aineõpetajate teadlikkust andekate õpilaste iseärasustest ja probleemidest ning sellest, kuidas nende ilmnemisel toimida. Teistes intervjuudes toodi välja, et juhtkond tugispetsialistide tegemistesse pigem ei sekku ning andekuse teema on jäänud pigem tagaplaanile.

„Me oleme seda õpetajalt õpetajale või spetsialistilt spetsialistile, neid sisekoolitusi omavahel teinud.“ (Jaanika)

Sotsiaalpedagoogide peavad lisaks individuaalsetele sekkumisviisidele ja koostööle tugispetsialistidega väga oluliseks **koostööd klassijuhatajatega ja lapsevanematega**. Lapsevanemad ning klassijuhatajad veedavad õpilastega koos palju aega ning nende sõnadel on uuritavate sõnul suur kaal. Ühtlasi on intervjuueeritavate sõnul neil informatsiooni, mida sotsiaalpedagoog ei pruugi teada. Sellisel juhul on koostöö äärmiselt oluline sekkumises edu saavutamiseks. Just nimelt vestlused ümarlaudade vormis, koos klassijuhatajaga ja lapsevanematega, on uuritavate jaoks üks peamisi koostöö vorme andekate õpilaste probleemide üle arutamiseks ning lahenduste leidmiseks.

„Vanemale anname ikkagi märku, vajadusel kutsume kooli last vaatlema, ümarlauad ja siis juba vaatame edasi, et kas on vaja mingeid tõsisemaid uuringuid.“ (Terje)

„Lastevanematega on väga palju ümarlaudasid tehtud.“ (Maria)

Uurimistulemustest selgus, et sotsiaalpedagoogid proovivad enamikel juhtudel lahendada probleemid koolisiseselt ning lapsevanemaid pigem vähem kaasata. Uuritavate sõnul kardetakse kaotada lapsevanemate usaldus ning tõstatada tühjast tüli. Sotsiaalpedagoogide kogemusel on ette tulnud ka olukordi, kus lapsevanemate kaasamine oleks andekale õpilasele toonud koduses elus palju lisastressi ja probleeme hoopis juurde. Kui aga sekkumised kooli võrgustikukoostöö pingutustele vaatamata ei anna tulemusi, on vajalik kaasata ka lapsevanemad.

*„Me proovime ikka ise, sest vanemale peab jääma see usaldus, et usaldage kooli.“
(Terje)*

„Kui me tulemust ei näe, siis kaasame ka lapsevanema, siis teeme ümarlaua.“ (Maria)

Klassijuhatajad ning aineõpetajad on sotsiaalpedagoogide sõnul sageli piisavalt pädevad, et esile kerkivad andekate õpilaste probleemide ise ära lahendada. Kuid analüüsi tulemusena võib öelda, et see kehtib pigem akadeemiliste murekohtade puhul, sotsiaalsed ja emotsionaalsed probleemid on siiski sotsiaalpedagoogide pärusmaa.

Kokkuvõtteks teise uurimisküsimuse kohta saab välja tuua, et sotsiaalpedagoogide töö on kõige viljakam siis, kui tehakse koostööd nii tugispetsialistidega, klassijuhatajatega kui ka lapsevanematega. Sotsiaalpedagoogid kasutavad ka erinevaid individuaalseid sekkumisviise ning peavad kõige tõhusamaks meetodiks nõustamisvestlust õpilasega.

4. Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused sekkumistest andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel. Esimese uurimisküsimusega sooviti teada, milliste andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemidega on sotsiaalpedagoogidel kogemusi. Teise uurimisküsimusega sooviti teada, missuguseid sekkumisviise on sotsiaalpedagoogid rakendanud andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel. Järgnevalt arutletakse uurimistöö olulisemate tulemuste üle.

Esimese uurimisküsimuse analüüsi tulemused näitasid, et sotsiaalpedagoogid on täheldanud andekatel õpilastel sotsiaalsetest probleemidest kõige enam just suhtlemisprobleeme kaaslastega. Sarnased probleemid on varasemalt välja toonud ka Eddles-Hirsch, Vialle, McCormick ja Rogers (2012) ning Osmanovic ja Akay (2018). Uuritavate mainitud taktitunde puudumist ja emotsionaalset ülitundlikkust on leidnud ka teised uurijad (Osmanovic & Akay, 2018; Porter, 2005). Erinevusena kirjanduse ülevaatest võib käesoleva uurimuse puhul välja tuua selle, et andekate puhul on sotsiaalpedagoogid märganud kriitika mittetalumist, suutmatust ohjata oma viha ning tendentsi muutuda ninakaks. Kriitika mittetalumine võib olla ka üks põhjus sellele, miks andekad õpilased tunnevad viha ning

kriitika mittetalumise võib otseselt põhjustada perfektsionism. See kinnitab, et sotsiaalsed ja emotsionaalsed probleemid on omavahel seotud.

Intervjuude käigus mainiti, et andekatel õpilastel võib olla raskusi adekvaatselt tagasiside vastu võtmisega näiteks aineõpetajate poolt, kes on teinud seda nende arengu heaks. Kindel on see, et tagasisidet ei saa jätta andmata ning konstruktiivse kriitika vastu võtmine ja sellest õppimine on eluks vajalik oskus. Perfektsionismiga ja näiteks ka emotsionaalse ülitundlikkusega andekate õpilaste puhul tuleb mõnedel juhtudel olla kriitika jagamisel ettevaatlik. Andekat peaks treenima seda vastu võtma hea meelega ning siinkohal saab abiks olla sotsiaalpedagoog, vesteldes õpilasega just nimelt avatud meelega tagasiside vastu võtmise ning kriitika talumise teemadel. Olukorda leevendaks kindlasti ka taoliste situatsioonide läbi proovimine turvalises keskkonnas. Andekas õpilane peab mõistma, et konstruktiivne kriitika, olles asjakohane ning heast tahtest tulenev, on tema arengu hüvanguks, mitte tema solvamiseks.

Andekate ninakaks muutumine oli huvitav nähtus, mille uuritavad välja tõid. Kirjanduse ülevaates uhkeks muutumist välja ei toodud. Ninakus võib tuleneda sellest, et andekas õpilane on pidevalt tähelepanu keskpunktis, nii kaaslaste kui ka täiskasvanute poolt imetletud ning kiitustega üle küllatud. Selle tõttu võib tulla ette olukordi, kus andekas õpilane tunneb, et tema on teistest parem tänu oma saavutustele. Ta võib uhkeldada saadud autasude ja kiitustega ning tagajärjena võib ta ilma jääda oma sõpradest. Tähtendusrikkad sõprussuhted on aga andekate laste ja noorte sotsiaalse heaolu ning arengu jaoks äärmiselt olulised, nagu tõid esile ka Ogurlu, Sevgi-Yalin ja Yavuz-Birben (2018). Andekad peavad kindlasti soovi korral saama tähelepanu, võimaluse oma teadmisi ja oskuseid näidata ning saama ka avalikku tunnustust, kuid kõike seda mõõdukalt. Andekatele tuleks ebasobiva käitumise korral nähtavale tuua ka tema kaaslaste väärtus. Siinkohal ongi sotsiaalpedagoog abiks käitumishinnangute ja väärtuste õpetamise osas. Kindlasti aitavad rühmatööd, arutelud ja teised grupitegevused, kus andekas on üks osa kollektiivist, mille edusse panustavad kõik.

Uurimisküsimuse tulemustes, sarnaselt varasemalt tehtud uurimustele (Christopher & Shewmaker, 2010; Guinard, Jacquet & Lubrant, 2012; Neihart, 2002; Silverman, 2005), toodi andekate õpilaste emotsionaalsete probleemide osas välja perfektsionism, madal enesehinnang, tendents muutuda depressiivseks. Lisaks, asünkroonsusest tingitud andekate ja eakaaslaste huvide konfliktide probleem kattub varasemalt (nt Hollingworth, 1930; Porter, 2005) välja tooduga.

Terves maailmas on laste ning noorte kalduvus depressioonile tõusvas joones. Andekate õpilaste puhul võib perfektsionism ning liiga suure hulga kohustuste võtmine selle

tõttu tekitada stressi, ärevust ning halvimal juhul kujuneda depressiooniks. Andekad õpilased elavad raskelt üle ebaõnnestumisi. Kohusetunne, vanemate või teiste õpetajate poolt kõrgele seatud ootused tekitavad hirmu valmistada neile pettumust. Pigem sunnivad andekad end edasi liikuma, kui loobuvad stressi tõttu oma kohustustest. Ka intervjuueritavad tõid välja, et sotsiaalpedagoog peab selliste juhtumite puhul olema valvas, arutlema pidevalt aineõpetajatega, klassijuhatajaga ning vajadusel ka lapsevanematega, et veenduda õpilase heaolus. Kindlasti leidub andekaid õpilasi, kes tegelevad mitme asjaga üheaegselt, tulles oma kohustuste täitmisega hästi toime, kuid leidub ka neid, kes oma isiksuslike eripärade või väliste mõjutate tõttu tegutsevad mitmel alal korraga stressi ning ärevuse saatel. Sellisel juhul saab sotsiaalpedagoog mõjutada andekat õpilast ümbritsevaid inimesi, näiteks aineõpetajaid, andekale õpilasele puhkust lubama. Ebaõnnestumised, loobumised, pooleli jätmised on loomulikud nähtused elus ning perfektsionismiga andekas õpilane peab selle omaks võtma.

Antud uurimistöö jaoks läbi viidud intervjuude käigus tõusid sotsiaalpedagoogide jutus esile andekate õpilaste käitumisprobleemid õppetöös. Sotsiaalpedagoogid kaldusid andekatest ja nende muredest rääkima akadeemilises aspektis, kirjeldati pigem õppetöoga seonduvat kui andeka enda emotsionaalseid probleeme. Näiteks kirjeldati, kuidas andekad õpilased on tunde seganud või olnud alasooritajad. Nagu võib ka intervjuudest järeldada, siis pigem palutakse sotsiaalpedagoogidel sekkuda, kui klassijuhataja või aineõpetaja on märganud käitumisprobleemi, näiteks tunni segamist, ning seejärel tegeleb sotsiaalpedagoog spetsiifiliselt just selle mure lahendamisega, jättes sügavamad põhjused tagaplaanile. See võib olla märk sellest, et sotsiaalpedagoogidel ei ole veel piisavalt kogemusi just andekate õpilaste märkamisega ning andekate sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemidega tõhusaks tegelemiseks. Keeruliseks teeb selle juures andekuse kriteeriumite ja määratluse puudulikkus. Töö autor nõustub intervjuueritavatega selles osas, et puudub ühtne süsteem ja lähenemine andekuse määratlemise ja andekate abistamise kohta.

Esimesele uurimisküsimusele käesoleva uurimistöö käigus saadud vastused kinnitavad seda, et andekate puhul on võimalik välja tuua hulk erinevaid iseärasusi, mis iseloomustavad just nimelt neid kui andekaid õpilasi. Antud töös võeti selleks sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide vaatenurk. Andekate paremaks avastamiseks on võimalik nimetada ka näiteks teatud akadeemilisi või teisi isiksuslikke omapärasid. Sotsiaalpedagoogid on koolides aga selleks, et lahendada just õpilaste sotsiaalseid ja emotsionaalsed probleeme. Selle tõttu on oluline sotsiaalpedagoogide seas suurendada ka andekate õpilaste märkamiseks ning nendega tegelemiseks vajalikke teadmisi.

Bakalaureusetöö teise uurimisküsimusega sooviti teada, missuguseid sekkumisviise on sotsiaalpedagoogid rakendanud andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel. Järgnevalt arutletakse teise uurimisküsimuse tulemuste üle.

Uurimuse tulemused näitasid, et kasutatakse nii individuaalseid sekkumisviise kui ka grupipõhiseid sekkumisviise. Viimased ei olnud uuritavate sõnul spetsiaalselt andekatele välja töötatud (välja arvatud ühe kooli mentorlusprogramm), kuid andekad saavad osa näiteks sotsiaalsete oskuste õpetamiste tundidest osana klassikollektiivist. Grupipõhised sekkumised koolis, nagu mainitud ka arutelu esimeses pooles, on andekate õpilaste sotsiaalsete probleemidega tegelemisel väga olulised. Sotsiaalset arengut saab toetada lisaks teistele meetoditele ka õpilast sotsiaalsetesse olukordadesse suunates, olles ise samal ajal juhendajaks. Sotsiaalpedagoog võib olla selles osas andeka õpilase õpetaja ning toetaja.

Individuaalsed sekkumisviisid valivad sotsiaalpedagoogid enda sõnul vastavalt juhtumi asjaoludele ning enamasti proovitakse andekate probleeme lahendada koolisisest. Individuaalsete sekkumiste juures võib järeldada, et andekate õpilaste puhul kasutatakse enamasti samu abivahendeid ja lähenemisi, mida kõikide teiste õpilaste puhul. Harva on andekatele leitud või välja töödeldud spetsiaalselt nende eripäradest tulenevate probleemide lahendamise meetod. Kindlasti töötavad ka uuritavate poolt praegu kasutuses olevad tõenduspõhised sekkumisviisid, kuid autor nõustub kõikide intervjuu andnud sotsiaalpedagoogidega selles osas, et andekad on jäänud pigem varju, neid ei märgata või nende probleeme ei märgata ning puudub andekate õpilaste määratlemiseks ja nende probleemide ilmnemise puhul sekkumiseks vajalik ühtne süsteem. Sarnaselt töid Saul, Sepp ja Päiviste (2007) välja, et puudub ühtne süsteem määratlemiseks ja sekkumisteks. Ka PISA (2015) testi tulemuste kokkuvõttes on soovitusena kirjas vajalikkus töötada välja süsteem andekate identifitseerimiseks ning toetamiseks.

Sekkumise kõige olulisemaks märksõnaks oli uuritavate sõnul koostöö. Sotsiaalpedagoogid ei tegutse endi sõnul üksinda, tihedalt tehakse koostööd teiste tugispetsialistidega, klassijuhatajatega, aineõpetajatega ja ka lapsevanematega. Harvadel juhtudel pöörduakse andeka õpilasega abi saamiseks ka koolist väljapoole. Loetleti tõenduspõhiseid meetodeid, aga kõlama jäi, et sotsiaalpedagoogid lahendavad andekate probleeme enamasti nõustamisvestlusega, nii nagu soovitasid ka Robinson, Reis, Neihart ja Moon (2002). Koostöö tugispetsialistidega tagab erinevate probleemide puhul põhjaliku ning mitmekülgse kaardistamise ning toob esile hulga erinevaid sekkumisi, mida rakendada.

Klassijuhataja, tundes põhjalikumalt õpilast ning tema vanemaid, võib jagada sotsiaalpedagoogiga informatsiooni, mis võib sekkumise edu või ebaõnnestumise puhul

määravaks osutada. Klassijuhataja võib olla ka andeka õpilase usaldusisik ning vahendaja tugispetsialisti ning õpilase vahel. Kuna kõige olulisemaks peeti koostööd, siis sisekoolituste läbiviimine ja üksteisega informatsiooni, teadmiste ja oskuste jagamine professionaalsel tasandil on koolides andekuse teema paremaks käsitlemiseks ülimalt oluline.

Uuritavad tõid intervjuude käigus esile, et leidub lapsevanemaid, kes on väga huvitatud ning motiveeritud olema osa sekkumistest, aga on lapsevanemaid, kelle jaoks lapse areng ja heaolu koolis ei pruugi nii oluline olla. Viimasel juhul on koostöö raskendatud, esimesel juhul on sotsiaalpedagoogil hea võimalus kaasata andeka õpilase jaoks nii olulised eeskujud nagu on tema vanemad.

Nagu eelnevalt mainitud, et sisekoolitused ja andekuse teemadel arutlemine koolikeskkonnas on oluline, siis täpselt sama tähtis on teha teavitustööd lapsevanemate seas. Ümarlauad, infovoldikud, kirjanduslikud materjalid, koolitused, töötoad on mõned näited ettevõtmistest, mis andekuse teemat selgemini mõistetavaks võivad muuta. Uuritavad selgitasid, et ümarlauad koos lapsevanematega on juba kasutusel, kuid koosolekuid korraldatakse siis, kui probleem on juba ilmnunud. Teavitustöö peaks olema ennetava sisuga.

Kokkuvõtteks teise uurimisküsimuse tulemuste arutelu kohta võib öelda, et sotsiaalpedagoogidel on kogemusi sekkumistes nii andekate õpilaste sotsiaalsete kui ka emotsionaalsete probleemidega, rakendatakse erinevaid sekkumisviise, kuid hetkel lähenetakse igas koolis samadele probleemidele erinevalt. Sellest võib järeldada, et andekate määratlemises ning andekate probleemide sekkumises ei ole ühtset süsteemi ega kindlaid abivahendeid, millele toetuda.

Andekuse teema on oluline tänapäeva hariduse arendamist vajavatele külgedele mõeldes. Käesolevat bakalaureusetööd võib lugeda heaks sissejuhatuseks antud uurimisvaldkonda, kuid tööl on siiski ka mõned kitsaskohad. Uurija hinnangul on üheks neist lühikene intervjuu kava. Hiljem tulemusi analüüsides, kerkis esile küsimusi, millele oleks võinud intervjuude käigus leida vastused (näiteks lisamaterjalide ning koolituste vajalikkuse küsimus või põhjalikum andekuse määratlemise küsimus). Põhjalikum kava oleks uurijat intervjuude läbiviimisel paremini õigel kursil hoidnud. Töö autor ei olnud põhjalike teemakohaste lisaküsimuste esitamiseks piisavalt pädev.

Andekuse valdkonnas edasisi uurimustöid koostades oleks huvitav kaasata valimisse erinevas vanuses, erineva tööstaaziga ning haridustaustaga sotsiaalpedagooge ning võrrelda nende kogemusi ja arusaamasid andekuse teemal. Antud uurimistöös kerkis esile, et nooremad sotsiaalpedagoogid on andekuse teemal arutlemiseks rohkem valmis.

Kokkuvõtteks arutelule võib öelda, et andekuse teema vajab laiemat avamist ning mõistmist haridusvaldkonnas ning ühiskonnas üldisemalt. Vajalik on teha teavitustööd nii koolides kui ka lapsevanematele. Võimaluse korral võiks kajastada andekuse teemat veel enam ka kõrgharidust omandavate haridusvaldkonna tudengite õppekavades. Ideaalis tuleks luua süsteem ning seaduslik aluspõhi andekuse määratlemiseks ning andekate probleemidega tegelemiseks. Nii muutub andekuse määratlemine ja andekate õpilaste märkamine lihtsamaks, mis omakorda muudab tõhusamaks ka sotsiaalpedagoogide sekkumised andekate sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide puhul.

Tänu sõnad

Soovin tänada kõiki julgeid sotsiaalpedagooge, kes olid nõus uurimistöö valmimise tarbeks andma oma panuse intervjuu näol. Tänan oma juhendajaid, kelle toel on käesolev töö valminud.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kadri Avamere

/allkirjastatud digitaalselt/

20.05.2019

Kasutatud kirjandus

- Aavik, G., Arras, L., Ilves, H., Leino, M., Naarits-Linn, T., Raud, K., Voltri, L., & Väljaots, M. (2013). *Kutsestandard, sotsiaalpedagoog, tase 6*. Külastatud aadressil <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/exportPdf/10499791>
- Aavik, G., Arras, L., Ilves, H., Leino, M., Naarits-Linn, T., Raud, K., Voltri, L., & Väljaots, M. (2013). *Kutsestandard, sotsiaalpedagoog, tase 7*. Külastatud aadressil <https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/exportPdf/10499982>
- Akin, C. A. (2005). Academic Asynchrony. *Gifted Child Today*, 28(2), 60-65.
- Betts, T., & Neihart, M. (1988). Profiles of the Gifted and Talented. *Gifted Child Quarterly*, 32(2), 248-253.
- Christopher, M. M., & Shewmaker, J. (2010). The Relationship of Perfectionism to Affective Variables in Gifted and Highly Able Children. *Gifted Child Today*, (33)3, 20-30.
- Councill, H. K., & Fiedler, L. (2017). Gifted 101: Unlocking the Mystery of Academically Gifted Education. *Music Educators Journal*, 103(4), 48-56.
- Doss, K. K., & Bloom, L. (2018). Mindfulness in the middle school classroom: Strategies to target social and emotional well-being of gifted students. *Gifted Education International*, (34)2, 181-192.
- Eddles-Hirsch, K., Vialle, W., McCormick, J., & Rogers, K. (2012). Insiders or Outsiders: The Role of Social Context in the Peer Relations of Gifted Students. *Roeper Review*, 34(1), 53-62.
- Gagné, F. (2000). *A Differentiated Model of Giftedness and Talent*. U.S. Department of Education. Külastatud aadressil <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED448544.pdf>
- Guignard, J. H., Jacquet, A. Y., & Lubart, T. T. (2012). Perfectionism and Anxiety: A Paradox in Intellectual Giftedness? *PLoS ONE*, 7(7).
- Hollingworth, S. L. (1930). The Child of Very Superior Intelligence as a Special Problem in Social Adjustment. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 149(3), 151-159.
- Hämäläinen, J. (2001). *Sissejuhatus sotsiaalpedagoogikasse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kyriacou, C. (2009). The five dimensions of social pedagogy within schools. *Pastoral Care in Education* 27(2), 101-108.
- Lamont, T. R., (2012). The Fears and Anxieties of Gifted Learners. *Gifted Child Today*, 35(4), 271-276.
- Lee, S., Olzewski-Kubilius, P., & Thomson, T. D. (2012). Academically Gifted Students'

- Perceived Interpersonal Competence and Peer Relationships. *Gifted Child Quarterly*, 56(2), 90-104.
- Neihart, M. (2002). Gifted Children and Depression. In Neihart, M., Reis, S., Robinson, N., & Moon, S. (Eds.), *The Social and Emotional Development of Gifted Children* (pp. 11-12). Texas: The National Association for Gifted Children.
- Ogurlu, Ü., Sevgi-Yalin, H., & Yavuz-Birben, F. (2018) The relationship between social-emotional learning ability and perceived social support in gifted students. *Gifted Education International*, 34(1), 76-95.
- Osmanovic, A., & Akay, C. (2018). Social Adaptability of Elementary School Gifted Students. *European Researcher*, 9(1), 42-49.
- Peterson, S. J., & Moon M. S. (2008) In Pfeiffer, I. S. (Ed.), *Handbook of Giftedness in Children*. Tallahassee: Springer.
- Piechowski, M. M. (1999). Overexcitabilities. In Runco, A. M., & Pritzker, R. S. (Eds.), *Encyclopedia of Creativity* (pp. 325-334). San Diego: Academic Press.
- PISA 2015. Tire, G., Henno, I., Soobard, R., Puksand, H., Lepmann, T., Jukk, H., Lindemann, K., Kitsing, M., & Täht, K. (2015). *Pisa 2015 Eesti tulemused. Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused loodusteadustes, funktsionaalses lugemises ja matemaatikas*. Tallinn: Atlex kirjastus.
- Pittelkow, K., & Jacob, A. (2004). *Andekas laps. Avasta oma lapse anded ja võimed*. Tallinn: OÜ Väike Vanker.
- Renzulli, J. (2011). What Makes Giftedness? Reexamining a definition. *Phi Delta Kappan*, 92(8), 81-88. Külastatud aadressil <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/003172171109200821>
- Renzulli, J. (2005). The Three-Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model for Promoting Creative Productivity. In R. Sternberg, & J. Davidson (Eds.), *Conceptions of Giftedness*, 2nd ed. (pp. 8-12). New York: Cambridge University Press.
- Robinson, M. N. (2002). Introduction. In Neihart, M., Reis, S., Robinson, N., & Moon, S. (Eds.), *The Social and Emotional Development of Gifted Children* (pp. 11-12). Texas: The National Association for Gifted Children.
- Robinson, M. N., Reis, S. M., Neihart, M., & Moon, S. M. (2002) Social and Emotional Issues Facing Gifted and Talented Students: What Have We Learned and What Should We Do Now? In Neihart, M., Reis, S., Robinson, N., & Moon, S. (Eds.), *The Social and Emotional Development of Gifted Children* (pp. 267-288). Texas: The National Association for Gifted Children.

- Saul, H., Sepp, V., & Päiviste, M. (2007). *Andekus kui hariduslik erivajadus: olukord Eesti üldhariduskoolides*. Tartu Ülikooli Teaduskool. Külastatud aadressil http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/40910/Uld_Andekus_Eesti.pdf
- Schuler, A. P. (1999). *Voices of Perfectionism: Perfectionistic Gifted Adolescents in a Rural Middle School*. Connecticut: National Research Center of the Gifted and Talented. Külastatud aadressil <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED430352.pdf>
- Sepp, V. (2010). *Andekusest ja andekatest lastest*. Tartu: AS Atlex.
- Sikka, H. (2001). Andeka lapse toimetulek koolis. M. Vikat (Koost), *Andekas laps muutuvast ühiskonnas* (lk 69-80). Tallinn: TPÜ Kirjastus.
- Silverman, L. K. (2002). Asynchronous Development. In Neihart, M., Reis, S., Robinson, N., & Moon, S. (Eds.), *The Social and Emotional Development of Gifted Children* (pp. 31-32). Texas: The National Association of Gifted Children.
- Silverman, L. K. (2005). *Inside-Out: Understanding the Social and Emotional Needs of Gifted Children*. Denver: The Institute for the Study of the Advanced Development. Külastatud aadressil <http://www.peggy.org.uk/Inside-Out%20PEGY%20pdf.pdf>
- Silverman, L. K. (1999). Perfectionism. *Gifted Education International*, 13(3), 216-225.
- Sternberg, R., Jarvin, L., & Grigorenko, E. (2010). *Explorations in Giftedness*. New York: Cambridge University Press.
- Tugispetsialistide teenuse kirjeldus ja teenuse rakendamise kord (2018). *Riigi Teataja I 2018*, 2, 27. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/127022018010>
- Unt, I. (2005). *Andekas laps*. Tallinn: Kirjastus Koolibri.

Lisa 1. Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kadri Avamere

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Põhikoolide sotsiaalpedagoogide kogemuste kirjeldused sekkumistest andekate õpilaste sotsiaalsete ja emotsionaalsete probleemide ilmnemisel“, mille juhendaja on Viire Sepp ning kaasjuhendaja Liina Lepp, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõpeemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kadri Avamere

20.05.2019